

715/53

117315

CENA ZESZYTU 40 GR.

ZESZYT 11.

ZIEMIA OLKUSKA W PRZESZŁOŚCI.

SZKICE MONOGRAFICZNE
Z ILUSTRACJAMI.

REDAKTOR
MARJAN KANTOR-MIRSKI.

Sosnowiec, dnia 31. Maja 1937 r.

**Prosimy o wyrównanie zaległej
prenumeraty.**

Spodziewa się Podprefektura iż obywatele Miast doskonale to znają, co za wydatki ponosić musi miasto mając zawsze kilkunastu na kwaterunek Oficyerów. Wydatki Miasta Pilicy sporządzone według ustaw Rządu przez 4 miesiące wynoszą zł. pol. 548, które miasto przez cały rok a nawet od Powstania Narodu takową wydawało sumę. Nie można przeto inaczej ulżyć Miastu Pilicy, iak gdy część tak znacznych wydatków na inne Miasto rozłożona zostaje.¹⁾

19 września 1808 r.

L. S. Szotarski
Rayski

Skutek powyższego cyrkularza był taki, że na kwaterunek oficerów w Pilicy wyznaczono: dla Sławkowa 74 zł. pol. 8 gr. — Będzina 74 zł. pol. 26 gr. — Czeladzi 46 zł. pol. 11 gr. — Koziegłów 58 zł. pol. 24 gr. i Mrzygłodu 22 zł. pol. 15 gr. Czy składki te wpłynęły do kasy miejskiej w Pilicy, niewiadomo.

Inny okólnik jeszcze dosadniej charakteryzuje nędzę mieszczan pilickich, wynikłą z przemarszu wojsk nieprzyjacielskich, które dziwnym zbiegiem okoliczności najdłużej tu kwaterowały. Oto tekst owego okólnika.

Podprefekt Powiatu Pilickiego 1. Od wnijścia woyska nieprzyjacielskiego a smutniey przy ucieczce z kraju Naszego, Powiat Nasz z wszystkich w Depart. Kaliskim będących naywięcey wycierpiał a niektórzy Obywatele Miasta przez absolutne paletowanie nieprzyjaciół tak dalece ogołoceni zostali, iż mimo swej gotliwości i chęci — nie mają sposobności zwyczajnych wypłacenia podatków i przykładania się do potrzeb krajowych. Będąc o tym przekonany niemożę brać tego obeiętnie. Co dobra Powiatu w mey pozostaie mocy to przedsiębrać staram się. Z tey tedy przyczyny wzywam wszystkich Obywateli Powiatu Pilickiego, aby każdy podał likwidacyę ile dla woyska Nieprzyjacielskiego wydał się do 14 kwietnia r.b. iusz to w zbożu, legominie, wódce, mięsa albo w gotowych

¹⁾ Pryw. zbiór dokum. p. Gęborskiego z Będzina.

pieniądzach, dołączając Palety kwity tych naturalistów i cenę targową, dla obmyślenia sposobu bonifikacyi lub przedłożenia Rządowi celem ulżenia tyle cierpiącemu Powiatowi.¹⁾

Pilica 10 września 1809 rok

*L. S. Kulczycki
Miłkowski.*

W formowaniu *Gwardji Narodowej* na polecenie powiatowego szefa tejeż *Kulczyckiego* z dnia 13 września 1808 r. miasto również wzięło udział, wystawiając własnym kosztem oddział składający się z 120 gwardzistów kompletnie umundurowanych uzbrojonych. Wiele zasługi w formowaniu tego oddziału położył ówczesny *burmistrz* pilicki *Zalewski*, który nie szczędził ani trudu ani pieniędzy, byle tylko sformować przyzwoity oddział.

Po Kongresie Wiedeńskim w r. 1815 Pilica weszła w skład Królestwa Polskiego.

Pilica w ciągu wieków była świadkiem różnych wydarzeń dziejowych. W pobliżu osady w r. 1096 stanął obozem wojewoda wrocławski Magnus, wiodąc ze sobą synów Władysława Hermana Bolesława i Zbigniewa, przeciwko paletanowi Sieciechowi, z którym trzymał ojciec królewiczów. Bołoby doszło do bratobójczej walki, lecz zjawił się w porę Lambert kapelan królewski, który pogodził królewiczów z ojcem. Po raz drugi przyszło do walki pod Pilicą w r. 1144 między wojskami Władysława II a wojskami braci Władysławowych Bolesława i Henryka, które dowodził Wszebor wojewoda sandomierski. W bitwie tej Władysław został pobity, a Rusini, którzy mu pomagali opuścili go sromotnie. Legenda opowiada, że rozgromieni Rusini schronili się chwilowo na górze porosłej gęstym lasem, leżącej w pobliżu zamku, który w tym czasie był drewniany i na tę pamiątkę góra ta zwie się *Górą Ruską*. W czasie najazdu Tatarów w r. 1241 osada padła ich ofiarą. W czasie walk o tron krakowski za Łokietka po osadzie buszowały rabując i paląc wojska Wacława czeskiego. W r. 1655 Szwedzi zrabowali doszczętnie miasto i częściowo spalili. To samo powtórzyło się i w r. 1702.

¹⁾ Pryw. zbiór dokumentów p. Gęborskiego z Będzina,

S M O L E Ń.

Ruiny zamku.

Starożytny dworek.

W r. 1914 na wzgórzach okalających Pilicę toczyły się zacięte bitwy między wojskami niemieckimi a moskiewskimi.

* * *

Pierwsza *parafia* rzymsko-katolicka istniała przy kościele *św. Piotra i Pawła*. Kiedy powstała i kto ją założył, milczą o tem kroniki. Legenda tylko mówi, że kościół wybudowano w r. 1089. Owa pierwsza parafia należała do dekanatu Irządzkiego, potem Lelowskiego.

Regestra świętopietrza z r. 1325 wymieniają plebana *Pawła* z Pilicy płacącego daninę Rzymowi (świętopietrze). Parafia ta istniała do r. 1432, poczem została przeniesiona do Nowej Pilicy. W r. 1611 za staraniem Stanisława Padniewskiego utworzono przy kościółku *św. Piotra i Pawła prebendę*.

Kościółek św. Piotra i Pawła stoi na wzgórzu za miastem w stronie wschodniej. Jest *jednonawny*, pokryty gontem, o szerokim *okapie i belkowaniu* zaopatrzonym w skośne *wsporniki*. Na dachu *barokowa sygnaturka*. Przed wielkimi drzwiami *kruchta*, z lewej strony *zakrystja* murowana. Od strony północnej *przepiękne boczne drzwi*. Wprost kruchty stoi osobno *dzwonnica* czworoboczna, zakończona *wierzyczką*. Na cmentarzu kościelnym stoi kilka wiekowych lip o znacznej grubości.

Kościółek został odrestaurowany w r. 1691 o czem świadczy data umieszczona na odrzwiach wraz z herbem i inicjałami Mikołaja Warszawskiego.

Wnętrze kościoła posiada *płaski sufit*, podłogę w nawie drewnianą, w prezbiterjum marmurową. Ołtarzy jest *cztery*. Ołtarz *wielki* drewniany z rzeźbionym Chrystusem na krzyżu. Figura Chrystusa została *postrzelana* w czasie wojny światowej. *Dotąd tkwią w niej kule*. Między filarami ołtarza widnieją postacie *św. Piotra i Pawła*. W nawie spostrzega się dwa *boczne ołtarze*, stojące na ukos. Z lewej strony ołtarz *Zmartwychwstania* z XVI. wieku, — z prawej strony ołtarz *św. Trójcy* z XVII. wieku.

Obok zakrystji stoi czwarty ołtarz też z XVII. wiek. Na *ambonie* rzeźby: insygnia Krak. Akademji, monogram I. H. S., kolumna, dwa klucze i miecz. Na szczególną uwagę zasługują *b. stare* obrazy malowane na drzewie a wiszące na ścianie.

Pierwszy przedstawia zabójstwo św. Stanisława, *drugi* św. Katarzynę i Barbarę, *trzeci* przedstawia św. Kunegundę i Jadwigę królową polską, *czwarty* męczeństwo św. Wojciecha. Prócz tych jest jeszcze kilka obrazów malowanych na drzewie.

Na cmentarzu kościelnym ogrodzonym tarciami wpuszczonymi w słupy murowane stoją nagrobki: *Myszczyńskiego Kazimierza* obywat. ziem. w Sławniowie z r. 1907, *Alfreda Moesa* z r. 1903, w niemieckim napisie *Piotra Gartmanna* z r. 1874, *Eberhardta Moesa* z r. 1892 oraz *Jana i Franciszki* z Nowickich *Borzęckich* z r. 1855.

Do kościółka od strony miasta prowadzi po pochyłości wzgórza piękna *aleja brzozowa*.¹⁾

Druga parafia powstała w r. 1432 w Nowej Pilicy przy kościele św. *Jana Chrzciciela*.

Pleban parafji był uposażony w dziesięciny z pól i sołtysostwa w Sławniowie, w dwa *stawy* zwane *Koryto* i *Dzierżacki*²⁾ w dziesięciny z pól zagrodniczych w Starej Pilicy, z łąnów królewskich, miejskich i kmiecych w Dłużcu, Lgocie Wolbromskiej, Bydlinie, Przyłupsku i Kąpielach z pól dworskich w Pilicy i wielu innych. Od rzeźników w Nowej Pilicy miał pobierać 6 kamieni²⁾ łoju. Prócz tego pleban otrzymał w uposażeniu kilka ogrodów i łąk oraz opał wolny.

W r. 1612 Stanisław Padniewski za zezwoleniem Piotra Tylickiego biskupa krakowskiego ufundował przy kościele parafjalnym *kolegiatę*.³⁾ W uposażeniu zapisał kolegiacie wieś Przychody, młyn w Kleszczowej, czynsz z ratusza miejscowego wreszcie cały szereg dziesięcin z różnych wsi. Prócz tego każdy z członków kolegiaty miał specjalne uposażenie: *preporyt* probostwo w Szańcu, *dziekan* probostwo w Mrzygłodzie, *archidjakon* probostwo w Kidowie, *kustosz* probostwo w Słupi, *jeden kononik* probostwo w Gieble, *drugi kanonik* probostwo w Strzegowy, *wikariusze* mieli dziesięciny zbożowe (snopowe) z folwarków dworskich i z całego szeregu wsi.

¹⁾ Opis kościółka według stanu z r. 1927.

²⁾ *Kamień* — 24 funty.

³⁾ Akt erekcyjny nosi datę 12. IV. 1612 — został zatwierdzony przez papieża Pawła V. d. 6. X. 1612 r.

Członkowie kolegiaty mieli siedzibę w Pilicy, a przydzielone parafie obowiązani byli wizytować cztery razy w roku. Kolatorem kolegiaty był jej fundator i jego następcy.

Kasacja kolegiaty nastąpiła w r. 1819.

Przy kościele parafjalnym istniały naatępujące bractwa : *Bractwo Męki Pańskiej*, (od XV. wieku) *Bractwo ratowania konających* (od r. 1729) oraz od r. 1432 *szkoła* podlegająca nadzorowi kolegiaty.

Włodarzami parafji byli : ks. *Paweł* z Pilicy¹⁾, — XV. wiek *Mikołaj* z Lublina — XVI. wiek *Jan Giebułtowski*, *Maciej de Bandziczyn*, *Andrzej Wąsowicz*, — XVII. wiek *Joachim Niewiarowski*, *Jan Łoszczyński*, *Franciszek Leśniowicz*, — XVIII. wiek *Kazimierz Dobrakowski*,²⁾ *Adam Kreczyk*, *Józef Gorzeński*, *Antoni Kozicki* — XIX. wiek *Andrzej Pruszyński*, *Józef Cwikłński*, *Wojciech Wątróbski*, *Latosiński*, *Jan Warmużyński*, *Wincenty Wacowski*, *Ignacy Kułacki* (Kubacki), *Jan Brzozowski*.³⁾ Obecnie ks. *Mieczysław Froelich* dziekan i kanonik.

Kościół stoi na wzgórzu. Od ulicy wchodzi się po kilkudziesięciu schodach. Od strony plebanji do kościoła idzie się po moście, pod którym znów widnieje droga. Pierwotna świątynia była zbudowana w stylu *ostroluku*. Kilkakrotne przebudowy sprawiły, że dzisiejszy styl kościoła przedstawia trochę *renesansu* i trochę *baroku*. Mury zewnętrzne wzmocnione są wysokimi *szkarpami*. Z kruchty głównej schodzi się do wnętrza po stopniach. Nawa o *beczkowem sklepieniu*, jest podzielona dwoma filarami jakby na *cztery kaplice*. Chór barokowy podtrzymują dwa drewniane filary. Na chórze organy wykonane przez *Ludwika Blomberga*. Po lewej stronie widnieją: *kaplica Warszyckich* (dawniej św. Anny) z grobowcami Pileckich i Warszyckich, oraz *kaplica P. Jezusa Ukrzyżowanego*. W tej kaplicy pochowany jest ks. *Kazimierz Dobrakowski*. Po stronie prawej jest *kaplica św. Józefa* i *kaplica Padniewskich*, w niej grobowce.

¹⁾ *J. Ptaśnik*: Mon. Pol. Vat. — Kraków 1913.

²⁾ Pochodził z Pilicy.

³⁾ Lista plebanów niezupełna, oparta na metrykach parafjalnych miejscowych, w Chruszczobrodzie i Mrzygłodzie.

P I L I C A.

Fragment murów fortyfikacyjnych.

Dawny bastjon południowo-zachodni (przebudowany)

W nawie i kaplicach znajdują się następujące pomniki i nagrobki: *Wojciecha Padniewskiego i Anny Padniewskiej, Anny Warszuckiej, Stanisława Pileckiego, Zdzisława Puchały, Konstantego Kubiczka, Czapliców, Zenona Beliny Brzozowskiego, Elżbiety z Zamoyskich Brzozowskiej, Hubickich* i innych.

Naprzeciw prezbiterjum w tyle stoi *dzwonnica* w niej trzy dzwony, jeden z r. 1534. drugi z r. 1771 trzeci z r. 1767.

W skarbcu kościelnym znajdują się aparaty kościelne pochodzące z daru Warszuckiego, Padniewskiego, Sobieskiej i ks. Leśniewicza.

Historja kościoła kolegiaty i parafji, opis licznych pamiątek i zabytków, nie dadzą się ująć w krótkim szkicu, trzeba by na to specjalnej monografji kościoła. Aby jednak poznać owe pamiątki i zabytki, najlepiej wybrać się w porze letniej do Pilicy i zwiedzić kościoł dokładnie.

W pobliżu ulicy, wiodącej ku Ogrodzieńcowi stoi *kościół O. O. Reformatów* z klasztorem. Fundatorką kościoła była *Marja Sobieska*, na zasadzie zezwolenia wydanego w r. 1739 przez *Aleksandra Jana Lipskiego* biskupa krakowskiego i kardynała. Kościół konsekrował dnia 13 maja 1747 r. *Andrzej Stanisław Załuski* biskup krakowski.

Kościół *pod wezwaniem Najśw. Imienia Jezus*, zbudowany z cegły, jest *jednonawowy*, prezbiterjum z *absydą*. We wnętrzu kościoła znajdują się następujące pomniki: *Teodora Wessla*, podskarbiego wiel. koron. i późniejszego zagorzałego konfederata barskiego z r. 1791 i *Karola Wessla* z r. 1858. Na korytarzu klasztornym wisi kilka portretów zakonników.

W r. 1857 spalił się kościół. Po przeprowadzonej restauracji, dnia 28. października 1864 władze rosyjskie skasowały klasztor, spędzając do niego z różnych klasztorów i skazując na wymarcie 19 księży, 3 kleryków i 8 braciszków. Wojna światowa zastała w klasztorze ostatniego zakonnika *Apolinarego Szłęka*. Gdy moskale ustąpili z Pilicy, przybyło kilku nowych zakonników i tym sposobem uratowany został klasztor, skazany w r. 1864 na zagładę.

Przy ulicy Krakowskiej stoi *kościółek św. Jerzego* fundacji księcia *Jerzego Zbaraskiego* z r. 1630. Przy kościółku istniało

schronisko na 12 starców. Kościółkiem zarządzał specjalny *proboszcz szpitalny* uposażony w dochody wsi Giebło. Schronisko do dzisiaj istnieje i pozostaje pod opieką plebana w Gieble.

Na przedmieściu *Zarzecze* stoją *ruiny kościoła św. Stanisława i św. Walentego*. Jest to dawny kościół O. O. *Augustjanów* zwanych *Markami*. Przy kościółku, który zdawna istniał, ufundował Stanisław Padniewski w r. 1610 *klasztór*, osadzając O. O. *Augustjanów*. Kościół ten i klasztor na podstawie konwencji petersburskiej z r. 1797 przypadł Prusakom, którzy go wraz z przynależnem uposażeniem zarekwirowali (czyt. zrabowali) i chcieli oddać protestantom, jednak zamiar nie doszedł do skutku.

Kościółek ten jak mi opowiadano, zrabowali i spalili kozacy w r. 1863. Po spaleniu popadł w ruinę, niedoczekawszy się odbudowy.

W ulicy wiodącej do klasztoru O. O. *Reformatów* stał niegdyś *kościółek św. Barbary*, przerobiony z bóżnicy żydowskiej przez *Stanisława Padniewskiego*. Kościółek konsekrował w r. 1662 Oborski sufragan krakowski. Kościółek ten nie istnieje, bo został rozebrany. Miał stać w tem miejscu, gdzie dziś znajduje się *studnia* zwana *na Barbarce*; tak opowiadają starzy mieszkańcy *Piłicy*.

* * *

Przy ulicy *Krakowskiej*, wiodącej w stronę *Wolbromia* stoi drewniany *kościół ewangelicki*.

* * *

Nie ma śladu w kronikach kiedy pojawili się w mieście *Żydzi*. Z kroniki kościelnej wiemy, że kościółek św. Barbary, to dawna *synagoga żydowska*. Ponieważ kościółek ten konsekrowano w r. 1662 to znaczy, że na długo przedtem w mieście mieszkali *Żydzi*, jeżeli posiadali synagogę. Synagoga względnie bóżnica istniała tylko tam, gdzie istniała zorganizowana gmina żydowska czyli kahał na czele którego w dawnych czasach stał *rabin i syndyk*. Synagoga była nie tylko miejscem modlitwy, ale

P I L I C A.

Dawny bastjon (północno-zachodni).

przedewszystkiem miejscem obrad członków gminy żydowskiej, miejscem sądów i miejscem przechowania wszelkich akt, dotyczących Żydów. Przypuszczać należy, że Żydzi piliccy już w XVI. wieku byli zorganizowani i w tym czasie uzyskali przywilej na wybudowanie *synagogi* i urządzenia *kierkutu*. Prawdopodobnie jak konstytucje krajowe nakazywały, mieli wyznaczone miejsce na swoje *getho*, poza którem nie wolno im było mieszkać, a tem miejscem była okolica dzisiejszego klasztoru O. O. Reformatów, gdzie stała bóżnica.

Trudno sprawdzić dlaczego zabrano Żydom pilickim synagogę. Stać się to mogło tylko na zasadzie t. zw. *prawa kaduka* po wyemigrowaniu ich w czasie najazdu szwedzkiego, lub też za niepłacenie podatku t. zw. *dymowego* wynoszącego 30 gr. od każdego komina domu żydowskiego.

Ponieważ podatek ten płacili Żydzi pięciokrotnie wyższy od chrześcijan, dlatego wzięli się na sposób i zaczęli kominy przerabiać, łącząc w jeden komin kilka pieców odpowiednimi kanałami. Za to groziła kara *wyświecenia* z miasta (wypędzenia), oraz skutki *prawa kaduka* (konfiskata majątku).

Jak tam z tą synagogą pierwszą było, niewiadomo. Żydzi jednak znaleźli się znów w Pilicy, tu w r. 1763 odbył się *sławny sejm żydowski*, który radził nad sposobami walki z *Frankistami*¹⁾ którzy siali straszne spustoszenie wśród prawowiernych żydów.

W r. 1786 wybuchła przeciwko Żydom pilickim *rebelja miejscowa*. Powodem rozruchów było okradzenie kościoła kolegjackiego przez żyda Batoga i jego współników.²⁾ (Podobny wypadek zdarzył się w Miechowicach pod Bytomiem). Jak się rebelja zakończyła, milczą o tem kroniki.

Za czasów Księstwa Warszawskiego na Żydów nałożono podatek t. zw. *pgłówny*. Podatek ten miał na celu policzenie

¹⁾ *Frankiści* — Sekta żydowska założona przez Franki w początkach XVIII wieku, której członkowie przyjęli katolicyzm, za co otrzymywali szlachectwo. Sekta ta liczyła za czasów Stanisława Augusta około 50.000 członków.

²⁾ Kradzież miała być dokonana z namowy miejscowych Frankistów, aby podburzyć mieszczan przeciwko Żydom.

Żydów, no i korzyści materialne. Żydzi jednak zawsze starali się ukryć rzeczywistą liczebność swoją i dążyli do tego aby podatek ten szedł w dzierżawę i był płacony sumarycznie ryczałtem. Za czasów Księstwa Warszawskiego dopięli swego i poglówne poszło na licytację. Dowodem na to jest cyrkularz następujący.

Poódprefekt Powiatu Pileckiego.¹⁾

Donosi się wszystkim starozakonym kupcom y Propinatorom y Starszym Kahałnym w Powiecie tym mieszkającym, iż termin licytacji pobatku na mieszkańcow Księstwa Warszawskiego wyznania starozakonnego nowoustanowionego od dnia 1. czerwca r. b. przez tychże opłacać się winnego pod rytuałem koshernie na dzień 28. sierpnia r. b. o godz. 10. zrana w kancelarji Poódprefektury wyznaczonym został i t. ó.

Pilica, dnia 23. august. 1809 r.

Miłkowski.

Nie wiadomo kto wyszedł z licytacji zwycięsko, lecz władze powiatu nie dowiedziały się ilu Żydów miasto no i całe Księstwo Warszawskie liczy, bo poglówne zapłacone zostało hurtem.

---

¹⁾ Pryw. archiwum p. Gęborskiego z Będzina.

W O L B R O M.

W odległości 21 klm. na północny wschód od Olkusza, przy linii kolejowej Katowice-Dęblin nad lewymi źródłiskami *Białej Przemszy*. leży starożytne miasto *Wolbrom*.

Najbliższe otoczenie miasta przedstawia się dość ciekawie. W stronie północnej widnieją malownicze wzgórza pokryte tu i ówdzie lasami, zaś na południu rozciąga się olbrzymi szmat *torfowiska*, które mając w środkowej części dość znaczny *garb*, tworzy *dział wodny*. Po stronie zachodniej wytryska kilka źródeł *Białej Przemszy*, która ściągnąwszy z torfowiska część wody, tworzy strumień zwany początkowo *Pokrzywianką*. Po stronie wschodniej wypływają źródła rzeki *Szreniawy*. Torfowisko otaczają z zachodu i południa wzgórza piaszczyste.

W wieku XIV. miasto zwało się *Wolfram*, *Wolwram*, w XVI. i XVII. wieku *Wolwram*, wreszcie w XVIII. wieku *Wobram* i *Wolbrom*. W gwarze ludowej spotykamy się również z nazwą *Olbrom*.

Rokiem założenia Wolbromia jest r. 1321. W tymże roku Władysław Łokietek wydał przywilej *Wolframowi i Hilaremu* braciom przyrodnim i sołtysom wsi Dłużec, na założenie miasta *na prawie magdeburgskiem*. W tym celu nadał im *cztery łany* ziemi pozwalając lasy *do tejże wsi należące* karczować i obsadzać osadnikami. Miasto otrzymało nazwę od swego za ożyciela, którym miał być Wolfram kanonik wiślicki.¹⁾

W r. 1415 miasto przeszło w ręce *Piotra Szafranca*, herbu *Stary Koń* z Pieskowej Skąły, jako odszkodowanie za wyłożone 1200 grzywnień szerokich groszy pragskich na utrzymanie zaciężnego żołnierza w wojnie przeciwko grasantom śląskim.²⁾ Następn-

¹⁾ *Dr. J. Ptaśnik*: Mon. Pol. Vat. I. str. 150, 225.

²⁾ *Helcel*: Starod. prawa pol. pom. t. II. 202, 666.

nym właścicielem był *Krzysztof Szafraniec* i jego bracia. Od XVII. wieku Wolbrom jako własność królewska wchodząc w skład starostwa wolbromskiego, był wdzierżawiony postronnym osobom, Pierwszym dzierżawcą był *Stefan Koryciński* herbu *Topór* starosta warszawski, rabsztyński, ojcowski, oświęcimski, jodłowski i kowalski. Po jego śmierci przyjęła dzierżawę wdowa po nim *Anna z Gębickich Korycińska*. Następnymi dzierżawcami byli *Piotr i Mikołaj Korycińscy*. W r. 1762 starostwo wolbromskie i miasto otrzymał *Franciszek z Dembian Dembiński* herbu *Rawicz* a po nim żona jego *Urszula z Morsztynów Dembińska*. Po r. 1795 miasto i starostwo przeszło na własność rządu rosyjskiego, który w r. 1834 utworzył z części starostwa *majorat*, oddając go generałowi *Niejołowowi*. W skład majoratu wchodziły: folwark Wolbrom leżący poza miastem przy drodze do Żarnowca, wsi Łobzów, Dłużec i Nowąłaką oraz dwa młyny.

Jak już wyżej powiedziano, miasto było osadzone na prawie magdeburskiem. Wójt początkowo dziedziczny był uposażony w cztery łany roli z dworem, w dochody z stawów rybnych, dwóch jatek, łaźni, karczmy, oraz dwóch młynów zwanych później *Rosochacz i Kozina*.

Aż do końca XVI. wieku panem miasta był *wójt*, który sprawował rządy przy pomocy *ławników*. U schyłku XVI. wieku władzę nad miastem przejął *Urząd Radziecki* z burmistrzem na czele. Począwszy od drugiej połowy XVII. wieku Wolbrom posiadał *dwóch burmistrzów*, którzy naprzemian urzędowali po 6 tygodni. Obok Urzędu Radzieckiego istniał *Urząd Landwójtowski* sprawujący władzę administracyjno-sądową przy pomocy *ławicy* składającej się z 7 ławników. Oba urzędy tworzyły t. zw. *władzę obudwóch porządków*, które odbywały swoje sesje osobno. Na początku XVIII. wieku zaczęto odbywać posiedzenia wspólne, na których przewodniczył burmistrz lub landwójt.

Landwójta i ławników obierała Rada Miejska. Urząd Landwójtowski istniał jeszcze pod koniec XVIII wieku bowiem z tego czasu znani są *landwójci Andrzej Kwapa i Walenty Machajski*.

Pod koniec XVII. wieku do Rady Miejskiej powoływano *dwóch przedstawicieli kupców i dwóch przedstawicieli cechów rzemieślniczych* jak reprezentantów t. zw. *pospółstwa*.¹⁾

¹⁾ *Pospółstwo* — ogół mieszkańców miasta.

Rada Miejska i ławnicy Urzędu Landwójtowskiego podlegali zatwierdzeniu starosty.

Miasto posiadało *własne sądownictwo* z apelacją do starosty, zaś w dalszej instancji do sądów asesorskich.

Pospólstwo czyli mieszczaństwo wolbromskie, podobnie jak i w innych miastach lokowanych na prawie magdeburgskiem dzieliło się na dwie kategorie, na t. zw. *patrycjał* czyli mieszczan osiadłych na powyższym prawie lecz pochodzenia obcego, zagranicznego oraz *mieszczan zwykłych*, pochodzenia miejscowego. Jeszcze w XVII. wieku istniał *potrycjał*, skoro w kronikach parafjalnych znajdujemy nazwisko mieszczanina *Gaudy* a przy nim wyrażenie: *patricius wolbramensis* (patrycjusz wolbromski).

Ze wszystkich przywilejów jakie miasto otrzymało od królów polskich, najważniejszym był przywilej Władysława Jagiełły wydany w Solcu r. 1403, mocą którego ustanowił w mieście *cto przechodowe* i nadał *prawo składu*, które nakazywało wszystkim kupcom i furmanom przewożącym towary z Wielopolski lub Wrocławia przez Wolbrom w różne strony pod utratą towaru *nie omijać miasta*. Odnośny ustęp przywileju brzmi :

Imsuper volumus etiam constituimus quatenus omnes mercatores ac vectores quascunque mercantias et cuiuscunque mercantias et cuiuscunque generis vehentes transeuntes de terra majoris Poloniae aut a Civitate Vrathislaviensi per Civitatem Czestochowa, Lelow, Pilcza et Żarnowicz versus Civitatem nostram Cracoviensem per oppidum Skala vel e converso nullis aliis villis nec locis transire ipsos volumus et praesentibus prohibemus tantum per praefatum oppidum Wolbram submissione omnium mercantiarum suarum cuiuscunque generis aut manetici existant per Thelonea tamen Nostrum protunc in praefato oppido Wolbram existentem requisiti vel arestati.

(Tłumaczenie w skrócie. Nadto jeszcze rozkazujemy także postanawiamy, aby wszyscy kupcy i furmani wiozący towary z Wielkopolski i z Wrocławia przez Częstochowę, Lelów, Pilicę i Żarnowiec w stronę Krakowa przez Skalę, także zpowrotem

zatrzymywali się w Wolbromiu i oddawali towary do ocenia, przytem zabraniamy omijać Wolbrom pod karą utraty towaru.

Przywilej ten bardzo ważny dla rozwoju miasta potwierdził król Zygmunt I. w r. 1537 a następnie król Zygmunt August w r. 1549.¹⁾

Cło wraz ze *składami towarowemi* mieściło się w ratuszu

W r. 1485 Kazimierz Jagiellończyk potwierdza miastu dawny przywilej na trzydniowy jarmark na św. Katarzynę i czwartkowy targ tygodniowy. Późniejsi królowie nadali miastu prawo jeszcze na 25 jarmarków co roku.

W Wolbromiu już od XV. wieku istniały następujące *cechy* rzemieślnicze: *rzeźnicki, szewski* (najliczniejszy), *piekarski, tkacki, kowalski i krawiecki*. W r. 1626 powstał cech *kuśnierzy* na podstawie przywileju Władysława IV. Wymieniony cech posiadał własny *statut* czyli t. zw. *artykuły dobrego porządku cechowego*. Statut ten potwierdził w r. 1786 król Stanisław August Poniatowski osobnym przywilejem, wydanym na prośbę „*sławetnych B'a-żeja Bratkiewicza Jana Sowińskiego, Kaspra Sowińskiego, Szczepana Łupczyńskiego, Jana Kosińskiego y innych mieszczan y magistrów kunsztu kuśnierskiego*“.

Statut postanawiał, że chłopiec przyjęty do terminu musi być synem mieszczanina i prawego łoża, przy zgłoszeniu do cechu winien złożyć do *skrzynki cechowej* (kasy) 6 zł. i 2 funty wosku oraz 1 zł. 6 gr. *na całun do pokrywania trumny ciał zmarłych braci*. O ile chłopiec jest sierotą winien być zwolniony od opłat. Termin trwać ma lat 3, poczem ma być wyzwolony. Przy wyzwolinach czeladnik wpłacać ma do cechu 15 zł. i 2 funty wosku. Po wyzwolinach winien pracować u majstra przez rok za *wachlorza* (wochlohn = wynagrodzenie tygodniowe). Po tym roku ma się udać na wędrowkę dla wydoskonalenia się w rzemiośle. Czładnik (towarzysz) chcąc zostać mistrzem, musi dobrze „*kuźmierstwo umieć*“ do skrzynki cechowej złożyć 36 zł. W dalszych punktach statut zabraniał odmawiać jeden drugiemu ucznia lub czeladnika pod rygorem odpowiedniej kary, — wyczyniać na

¹⁾ Oryginał przywileju zatwierdzającego znajduje się w Kieleckiem djec. arch.

MEMORANDUM

TO : The President, The Board of Directors, and the Executive Committee
FROM : The Secretary

SUBJECT: The proposed changes in the bylaws of the Corporation.

1. The proposed changes in the bylaws of the Corporation are as follows:

a. The number of directors shall be increased from five to seven.

b. The term of office of the directors shall be extended from one year to two years.

c. The powers and duties of the directors shall be amended.

d. The powers and duties of the Executive Committee shall be amended.

e. The powers and duties of the Board of Directors shall be amended.

f. The powers and duties of the Secretary shall be amended.

g. The powers and duties of the Treasurer shall be amended.

h. The powers and duties of the Auditor shall be amended.

i. The powers and duties of the Legal Counsel shall be amended.

j. The powers and duties of the Executive Committee shall be amended.

k. The powers and duties of the Board of Directors shall be amended.

l. The powers and duties of the Secretary shall be amended.

m. The powers and duties of the Treasurer shall be amended.

n. The powers and duties of the Auditor shall be amended.

o. The powers and duties of the Legal Counsel shall be amended.

KOMUNIKAT.

Zawiadamiamy, że dzieło „**Ziemia Olkuska w przeszłości**“ będzie ukazywać się **dwa razy** w miesiącu 15

Warunki prenumeraty

Pojedynczy numer	—	zł. 40 gr.
Miesięcznie . . .	—	„ 80 „
Kwartalnie . . .	2	„ 20 „
Półrocznie . . .	4	„
Rocznie	7	„ 50 „

Prenumerata płatna zgóry.

Wpłacający prenumeratę roczną i półroczną zgóry, otrzymują okładkę na płótnie angielskim z tytułem złożonym bezpłatnie.

Adres: Administracja Monografji Zagłębia Dąbrowskiego i okolicy, Sosnowiec, ul. Lwowska 3/VI m. 57
Konto P. K. O. Katowice Nr. 300.817.

Administracja czynna w dni powszednie od godziny 14—18.